

การจัดการความรู้เพื่อสืบสานศิลปะการแทงหยวกสกุลช่างเพชรบุรี

Knowledge Management for Inheriting Banana Stalk Carving Art of Phetchaburi

วันที่รับบทความ : 23 เมษายน 2562

พฤษภา ดอกกุหลาบ¹

วันที่แก้ไขบทความ : 12 มิถุนายน 2562

วันที่ตอบรับบทความ : 14 มิถุนายน 2562

บทคัดย่อ

การจัดการความรู้เพื่อสืบสานศิลปะการแทงหยวกสกุลช่างเพชรบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อออกแบบกระบวนการจัดการความรู้ศิลปะการแทงหยวกสกุลช่างเพชรบุรี 2) รวบรวมองค์ความรู้ศิลปะการแทงหยวกสกุลช่างเพชรบุรีให้เป็นระบบ และสกัดองค์ความรู้ศิลปะการแทงหยวกสกุลช่างเพชรบุรีที่มีความถูกต้อง ครบถ้วนสมบูรณ์ มีประสิทธิภาพต่อการเรียนรู้ และดำเนินการเผยแพร่ผ่านสื่อเทคโนโลยีที่เหมาะสม และ 3) สืบสานศิลปะการแทงหยวกสกุลช่างเพชรบุรีผ่านกระบวนการจัดการความรู้ โดยการจัดตั้งชุมชนแห่งการเรียนรู้ประสานกับเครือข่ายช่างแทงหยวกสกุลช่างเพชรบุรี และสกุลช่างอื่น ๆ ซึ่งผลของการออกแบบได้รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อสืบสานศิลปะการแทงหยวกสกุลช่างเมืองเพชรบุรี ประกอบด้วยกิจกรรมการจัดการความรู้ 7 ขั้นตอน ได้แก่ 1) สกัดชุมชนความรู้ 2) สร้างสมุดบันทึกชุมชนความรู้ 3) เทคนิคถ่ายทอดต่อยอดชุมชนความรู้ 4) ร้อยเรียงเรื่องราวแก่นความรู้ 5) กลั่นกรองสู่ชุมชนความรู้ที่แท้จริง 6) จัดการสื่อสารชุมชนความรู้ และ 7) สืบสานพลังชุมชนความรู้ ผลจากการสร้างแก่นสาระให้เป็นองค์ความรู้ที่ได้ในขั้นสุดท้าย ประกอบด้วย 10 ประเด็น ได้แก่ 1) ความหมายของศิลปะการแทงหยวก 2) ประวัติความเป็นมาของศิลปะการแทงหยวกสกุลช่างเพชรบุรี 3) เอกลักษณ์ของศิลปะการแทงหยวกสกุลช่างเพชรบุรี 4) ลวดลายที่ใช้ในศิลปะการแทงหยวกสกุลช่างเพชรบุรี 5) ต้นกล้วยที่ใช้ในการแทงหยวก 6) วัสดุและอุปกรณ์ที่ใช้ในการแทงหยวก 7) พิธีไหว้ครูก่อนการแทงหยวก 8) ขั้นตอนกระบวนการแทงหยวก 9) เทคนิควิธีการที่สำคัญในการแทงหยวก และ 10) เส้นทางสู่การเป็นผู้สืบสานศิลปะการแทงหยวก

คำสำคัญ : การจัดการความรู้ ศิลปะการแทงหยวก สกุลช่างเพชรบุรี

¹ อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี
e-mail: prueksa.d@dru.ac.th

Knowledge Management for Inheriting Banana Stalk Carving Art of Phetchaburi

Received: April 23, 2019

Prueksa Dokkularb¹

Revised: June 12, 2019

Accepted: June 14, 2019

Abstract

Knowledge management for inheriting banana stalk carving art of Phetchaburi had the following objectives: 1) to design the procedure for knowledge management of banana stalk carving art of Phetchaburi; 2) to compile the knowledge of banana stalk carving art of Phetchaburi in a systematic way to get the explicit knowledge that is accurate, complete, effective for learning, and to publish through the proper technologies; and 3) to inherit banana stalk carving art of Phetchaburi by instituting the learning community with banana stalk carving artists of Phetchaburi and other areas. The designing resulted in 7 knowledge management activities which were: 1) knowledge extraction; 2) knowledge take note creating; 3) knowledge relay technique; 4) core knowledge composing; 5) true knowledge consideration; 6) knowledge communication; and 7) knowledge inheritance. The final findings of core knowledge were as follows: 1) the definition of banana stalk carving art; 2) the history of banana stalk carving art of Phetchaburi; 3) the identity of banana stalk carving art of Phetchaburi; 4) the pattern of banana stalk carving art of Phetchaburi; 5) the banana trees for banana stalk carving; 6) the material and equipment for banana stalk carving; 7) the salutation for banana stalk carving teachers; 8) the process of banana stalk carving; 9) the technique of banana stalk carving; and 10) the pathway to be the banana stalk carving artists.

Keywords: knowledge management, banana stalk carving art, art of Phetchaburi

¹ Lecturer of Faculty of Humanities and Social Sciences, Dhonburi Rajabhat University
e-mail: prueksa.d@dru.ac.th

บทนำ

ประเทศไทยมีประวัติศาสตร์มายาวนานตั้งแต่สมัยอาณาจักรสุโขทัย อาณาจักรอยุธยา กรุงธนบุรี และมีภูมิปัญญาไทยเป็นสิ่งที่ทรงคุณค่า มีการบอกเล่าเรื่องราวในแต่ละยุคสมัยผ่านทางศิลปวัฒนธรรมความเป็นอยู่ในแต่ละยุคสมัยก็มีปัจจัยแวดล้อมที่แตกต่างกัน ซึ่งแต่ละท้องถิ่นก็มีภูมิปัญญาเฉพาะถิ่นของตน ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นนั้น ๆ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้อันลุ่มลึกที่เกิดจากสัมพันธภาพอันแนบแน่นระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับอำนาจเหนือธรรมชาติ (ปาริชาติ คุณปลื้ม และรัตยา ไสววรรณปรีชา, 2559, หน้า 90) ผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากิน และพิธีกรรมต่าง ๆ ทำให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านั้น เป็นที่มาขององค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการสังมประสพการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อการแก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนให้มีความสมดุลกับสภาพแวดล้อม และเหมาะสมกับยุคสมัย (เอกชัย พุ่มดวง, 2551, หน้า 97) ซึ่งที่ผ่านมาพบว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายอย่างสูญหายและไม่ได้นำมาใช้แก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยเกิดจากปัญหาการขาดการบันทึกอย่างเป็นระบบ ไม่มีการถ่ายทอดออกมาเป็นลายลักษณ์อักษร การหวงวิชาของผู้รู้ การขาดการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง เพราะรับภูมิปัญญาอื่น เข้ามา ทั้งในด้านการบันทึกในรูปแบบต่าง ๆ การปฏิบัติ และการพัฒนาที่ไม่เคารพภูมิปัญญา โดยมีการนำเอาภูมิปัญญาจากภายนอกเข้ามาโดยขาดความเชื่อมโยงกับบริบทของสังคมไทยและท้องถิ่น

ศิลปะการแทงหยวก ถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปวัฒนธรรมที่มีความเป็นเอกลักษณ์ โดยสืบทอดมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา และพัฒนาสืบต่อกันมาทั้งในด้านรูปแบบและวิธีการ เป็นศิลปะแขนงหนึ่งที่มีความสำคัญทั้งในงานมงคล และงานอวมงคล ได้แก่ งานบวช งานบุญ งานโกน และงานต่าง ๆ ในพิธีทางศาสนา แม้กระทั่งใช้ตกแต่งบุษบกในวันออกพรรษา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานศพ นิยมใช้ศิลปะการแทงหยวกร่วมกับเครื่องสดเป็นส่วนประกอบสำคัญในการประดับเชิงตะกอนเผาศพ หรือประกอบตกแต่งเมรุในงานศพเพื่อให้เกิดความสวยงาม เป็นการแสดงออกถึงอุปนิสัยของคนไทยในฝีมือเชิงช่างที่เกิดจากความคิด สติปัญญา และประสบการณ์ของช่างไทย ในการนำต้นกล้วยซึ่งเป็นพืชพื้นบ้านที่คนไทยได้ใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีพมาช้านาน นำมาสร้างสรรค์เป็นงานศิลปะอีกรูปแบบหนึ่ง (ชูศักดิ์ ไทพาณิชย์, 2555, หน้า 51) งานแทงหยวกโดยมากพบในภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่สำคัญคือ กลุ่มช่างแทงหยวกจังหวัดเพชรบุรี ซึ่งสันนิษฐานว่าศิลปะการแทงหยวกได้เข้ามาในจังหวัดเพชรบุรีตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย และพัฒนาสืบต่อกันมาทั้งรูปแบบและวิธีการจนกลายเป็นเอกลักษณ์ เนื่องจากเพชรบุรีเป็นเมืองช่างศิลปะแต่ดั้งเดิม โดยเป็นช่างพื้นถิ่นที่เรียนรู้ถ่ายทอดกันในกลุ่มของตน และมีศูนย์รวมของช่างแต่ละสกุลอยู่ตามวัดต่าง ๆ (กรมศิลปากร, 2553, หน้า 24)

งานสกุลช่างเมืองเพชรบุรี เป็นงานฝีมือที่ชาวเพชรบุรีสืบทอดและสืบทอดต่อ ๆ กันมา มีรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ จนได้รับการขนานนามว่า “สกุลช่างเมืองเพชร” ซึ่งจังหวัดเพชรบุรีมีช่างฝีมือเป็นจำนวนมาก เห็นได้จากความหลากหลายของผลงานที่ปรากฏอยู่ตามวัง วัด และบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ช่างหนึ่งคนต้องเรียนรู้หลาย ๆ ด้าน เพราะงานช่างต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน โดยเฉพาะเรื่องลายไทยที่ช่างทุกประเภทจะต้องฝึกฝนและเขียนได้ ทำให้ช่างเมืองเพชรบุรีมีความรอบรู้ในทุกสาขา ในด้านของการ

ถ่ายทอดความรู้ของช่างก็เป็นไปตามรูปแบบในอดีต คือมักถ่ายทอดส่วนบุคคลภายในครอบครัวเดียวกัน การประกอบอาชีพช่างก็มักรับทำในงานที่ตนเองชำนาญ หรือไม่เจ้าของงานก็จะเลือกช่างที่มีความชำนาญเฉพาะด้านมาทำ นานเข้าจึงกลายเป็นว่า ช่างสกุลเมืองเพชรเป็นช่างที่มีความชำนาญเฉพาะด้านที่ได้รับการยกย่องและจัดเป็นศิลปะแขนงหนึ่งที่มีความสำคัญเช่นเดียวกับช่างสิบหมู่ จึงถูกเรียกว่า “สกุลช่างเมืองเพชร” มากกว่าที่จะเรียกว่าช่างสิบหมู่เหมือนที่อื่น ๆ เพราะแต่ละช่างจะมีความเชี่ยวชาญที่แตกต่างกัน (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี, 2552, หน้า 5)

ในสมัยก่อน ช่างแทงหยวกเพชรบุรีมีมากมายจนมีการกล่าวหาว่าใคร ๆ ก็สามารถแทงหยวกได้ เจ้าอาวาสวัดในจังหวัดเพชรบุรีสามารถแทงหยวกได้ทุกรูป เมื่อไปงานศพใดก็มักจะพกดแทงหยวกติดตัวไปด้วย เพื่อช่วยแทงหยวกแล้วนำมาประกอบเพื่อตกแต่งเมรุในงานศพของบุคคลสำคัญ โดยเฉพาะงานศพของพระสงฆ์อันเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนในท้องถิ่น จะมีช่างฝีมือหลายแขนงมาร่วมแรงร่วมใจกันจัดเตรียมงาน แต่ในปัจจุบันศิลปะการแทงหยวกเริ่มสูญหายไปจากสังคมไทยด้วยสาเหตุหลายประการ เช่น การขาดช่วงการถ่ายทอดความรู้จากครูช่างในอดีตที่ไม่นิยมการเขียนเป็นตำรา ปัญหาเศรษฐกิจและวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปเป็นสมัยของเทคโนโลยีและอุตสาหกรรม

การจัดการความรู้ คือ การได้มาซึ่งความรู้ที่ถูกต้องและเหมาะสม เพื่อบุคคลที่เหมาะสม ณ เวลาที่ถูกต้อง และช่วยให้บุคคลได้แลกเปลี่ยนข้อมูลสารสนเทศร่วมกันในการปฏิบัติงาน โดยมุ่งมั่นที่ปรับปรุงการดำเนินการของชุมชน (สุวิทย์ วงษ์บุญมาก, 2557, หน้า 38) การได้มาซึ่งความรู้ที่ถูกต้องนั้นควรมีการจัดการอย่างเป็นระบบพร้อมที่จะนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินงาน โดยมีหลักการที่สำคัญ คือ การเปลี่ยนแปลงความรู้ที่อยู่ภายในตัวบุคคล (tacit knowledge) ให้มีสภาพกลายเป็นความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้ง (explicit knowledge) ซึ่งกระบวนการจัดการความรู้ เป็นกระบวนการที่สำคัญในการจัดการความรู้ที่มีอยู่ให้มีระเบียบแบบแผนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ศิลปะการแทงหยวกสกุลช่างเพชรบุรีเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปวัฒนธรรมที่ยังไม่ได้ถูกเก็บรวบรวมองค์ความรู้ไว้อย่างเป็นระบบหรือเป็นลายลักษณ์อักษร และพบว่ายังไม่มีการเผยแพร่ศิลปะที่มีคุณค่าเหล่านี้ให้กับบุคคลในชุมชนและผู้สนใจทั่วไปผ่านทางสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ เว็บไซต์ วิดีทัศน์ และเอกสารอย่างเป็นระบบ ผู้วิจัยจึงต้องการนำแนวคิดการจัดการความรู้มารวบรวมองค์ความรู้ไว้ให้เป็นระบบ โดยนำกระบวนการจัดการความรู้มาดำเนินการเพื่อสืบสานและเผยแพร่ศิลปะการแทงหยวกสกุลช่างเพชรบุรีที่ทรงคุณค่าให้คงอยู่อย่างยั่งยืนสืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อออกแบบกระบวนการจัดการความรู้ศิลปะการแทงหยวกสกุลช่างเพชรบุรี
2. เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ศิลปะการแทงหยวกสกุลช่างเพชรบุรีให้เป็นระบบ และสกัดองค์ความรู้ศิลปะการแทงหยวกสกุลช่างเพชรบุรีที่มีความถูกต้อง ครบถ้วนสมบูรณ์ มีประสิทธิภาพต่อการเรียนรู้ และดำเนินการเผยแพร่ผ่านสื่อเทคโนโลยีที่เหมาะสม
3. เพื่อสืบสานศิลปะการแทงหยวกสกุลช่างเพชรบุรีผ่านกระบวนการจัดการความรู้ โดยการจัดตั้งชุมชนแห่งการเรียนรู้ประสานกับเครือข่ายช่างแทงหยวกสกุลช่างเพชรบุรี และสกุลช่างอื่น ๆ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ ข้าราชการวิทยากรแห่งวิทยาลัยครู และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการจัดการความรู้เพื่อสืบสานศิลปกรรมแห่งวิทยาลัยครู ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญที่เป็นข้าราชการวิทยากรแห่งวิทยาลัยครู จำนวน 6 ท่าน ซึ่งใช้การอ้างอิงด้วยบุคคลหรือผู้เชี่ยวชาญที่ได้รับการยอมรับโดยการสุ่มแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยมีรายนามดังนี้

- อาจารย์วิริยะ สุสุทธิ
- อาจารย์สงกรานต์ สุสุทธิ
- อาจารย์สุพจน์ วงศ์ทองดี
- อาจารย์สุภา สິงโตแก้ว
- อาจารย์ดวงจันทร์ สุสุทธิ
- คุณสุรัชย์ จัวยมี

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการจัดการความรู้เพื่อสืบสานศิลปกรรมแห่งวิทยาลัยครู ได้แก่ การสนทนากลุ่ม (focus group) แบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การจัดการความรู้เพื่อสืบสานศิลปกรรมแห่งวิทยาลัยครู เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยใช้กรอบแนวคิดการจัดการความรู้ของ สุวรรณ เจริญเสาวภาคย์ (2548, หน้า 63) เนื่องจากเป็นกระบวนการที่เหมาะสมในการสร้างและถ่ายโอนความรู้ การรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่กระจัดกระจายในตัวบุคคล มาพัฒนาให้เป็นระบบเพื่อให้สามารถเข้าถึงองค์ความรู้ รวมถึงการพัฒนาตนให้เป็นผู้รู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีกระบวนการดังนี้ 1) การค้นหาความรู้ (knowledge identification) 2) การสร้างและแสวงหาความรู้ (knowledge creation and acquisition) 3) การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ (knowledge organization) 4) การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (knowledge codification and refinement) 5) การเข้าถึงความรู้ (knowledge access) 6) การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (knowledge sharing) และ 7) การเรียนรู้ (learning) ซึ่งผู้วิจัยได้ออกแบบกระบวนการจัดการความรู้ศิลปกรรมแห่งวิทยาลัยครู (ดูภาพที่ 1) ดังนี้

ภาพที่ 1 รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อสืบสานศิลปะการแทงหยวกสกุลช่างเมืองเพชรบุรี
(ที่มา : พฤษภา ดอกกุหลาบ, 2561)

3.1 สกัดขุมความรู้

- 1) ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับศิลปะการแทงหยวกสกุลช่างเมืองเพชรบุรีจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ อาทิ งานวิจัย หนังสือ เว็บไซต์ สื่อวิดีโอ และชุมชนหรือชมรมเกี่ยวกับศิลปะการแทงหยวก
- 2) ศึกษาประเด็นองค์ความรู้ของผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านที่จะสามารถเปลี่ยนจากความรู้โดยนัย (tacit knowledge) ให้เป็นความรู้ชัดแจ้ง (explicit knowledge) ได้

3.2 สร้างสมุดบันทึกขุมความรู้

รวบรวมประเด็นองค์ความรู้ทั้งหมดที่ได้ศึกษามาสร้างเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมความรู้จากผู้เชี่ยวชาญ โดยการจัดทำแบบสังเกตและแบบสัมภาษณ์ที่มีประเด็นองค์ความรู้เบื้องต้น ดังนี้

- ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับศิลปะการแทงหยวกสกุลช่างเมืองเพชรบุรี
- วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในศิลปะการแทงหยวก
- คุณสมบัติเบื้องต้นของผู้ที่จะทำการแทงหยวก
- วิธีการเบื้องต้นในการแทงหยวก
- กระบวนการแทงหยวกเพื่อใช้ในพิธีการสำคัญต่าง ๆ
- ลวดลายการแทงหยวกสกุลช่างเมืองเพชรบุรี
- การประยุกต์ใช้ศิลปะการแทงหยวกในโอกาสต่าง ๆ
- แนวปฏิบัติสู่การเป็นช่างแทงหยวกมืออาชีพ

3.3 เทคนิคถ่ายถอดต่อยอดขุมความรู้

- 1) ดำเนินจัดการสนทนากลุ่ม (focus group) โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญที่เป็นช่างแทงหยวกสกุลช่างเมืองเพชรบุรีจำนวน 6 ท่าน มาสนทนาในประเด็นองค์ความรู้ที่กำหนด รวมถึงประเด็นองค์ความรู้อื่น ๆ ที่ผู้เชี่ยวชาญต้องการจะสนทนาเพิ่มเติม
- 2) รวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม ซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง และสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยใช้เครื่องบันทึกเสียงควบคู่กับการจดบันทึก

3) ดำเนินการสาธิตวิธีการเบื้องต้นในการแทงหยวกโดยผู้เชี่ยวชาญ เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนของการจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ การวาดเค้าโครงลวดลาย และการแทงหยวกในลวดลายพื้นฐานต่าง ๆ

4) บันทึกวิดีโอในส่วนของวิธีการเบื้องต้นในการแทงหยวก เพื่อการเผยแพร่ในรูปแบบ Video Sharing ผ่านทาง YouTube

3.4 ร้อยเรียงเรื่องราวแก่นความรู้

- 1) ถอดเทปคำสัมภาษณ์ของผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านแบบคำต่อคำ (verbatim)
- 2) วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น เพื่อสร้างมโนทัศน์ในการหาความแตกต่างและความคล้ายคลึงกันของข้อมูล และทำการจัดกลุ่มคำ (keyword) และหมวดหมู่ของเนื้อหา (themes)
- 3) นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลที่ได้จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การจดบันทึก และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อการตีความและสร้างแก่นสาระให้เป็นองค์ความรู้ที่ได้ในขั้นสุดท้าย

3.5 กลั่นกรองสู่ขุมความรู้ที่แท้จริง

ดำเนินการตรวจสอบข้อมูลองค์ความรู้ที่ได้จากการวิเคราะห์และตีความของผู้วิจัยเพื่อให้ตรงกับความเป็นจริงโดยใช้วิธีให้ข้อมูลย้อนกลับ (member checking) ซึ่งผู้วิจัยนำองค์ความรู้ที่ได้กลับไปให้ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 6 ท่าน พิจารณาตรวจสอบความถูกต้อง ความสมบูรณ์ และความชัดเจนของข้อมูลองค์ความรู้ การจัดหมวดหมู่เนื้อหา รวมถึงการใช้ภาษาที่ถูกต้องและง่ายต่อการทำความเข้าใจ

3.6 จัดการสื่อสารขุมความรู้

1) นำข้อมูลองค์ความรู้ที่ผ่านการกลั่นกรองจากผู้เชี่ยวชาญแล้วมาเรียบเรียงและจัดทำเป็นหนังสือเล่มเล็ก (booklet) เรื่องศิลปะการแทงหยวกสกุลช่างเมืองเพชรบุรี โดยภายในเล่มประกอบด้วย เนื้อหา ภาพประกอบ และสื่อวิดีโอที่อยู่รูปแบบของ QR Code เพื่อการเข้าถึงความรู้ได้ง่ายและสะดวกรวดเร็ว รวมถึงการจัดทำเป็น E-book เพื่อแบ่งปันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางสื่อโซเชียลมีเดีย

2) จัดทำสื่อวิดีโอที่สนใจเกี่ยวกับวิธีการเบื้องต้นในการแทงหยวก โดยการเรียบเรียงและตัดต่อวิดีโอให้มีคุณภาพ มีวิธีการนำเสนอเรื่องราวที่มีความน่าสนใจ และมีรูปแบบสอดคล้องกับความรู้ศิลปะการแทงหยวก จากนั้นจึงทำการอัปโหลดผ่านทาง YouTube และจัดทำเป็น QR Code เพื่อเผยแพร่สื่อวิดีโอภายในหนังสือเล่มเล็ก

3.7 สืบสานพลังขุมความรู้

1) ดำเนินการจัดตั้งกลุ่มชุมชนการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะการแทงหยวกใน Facebook Group ที่มีผู้เชี่ยวชาญที่ให้ความรู้ทั้ง 6 ท่าน เป็นสมาชิกรวมอยู่ในกลุ่มด้วย

2) ประชาสัมพันธ์ Facebook Group ชุมชนการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะการแทงหยวก เพื่อเชิญและเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับศิลปะการแทงหยวกในจังหวัดหรือเขตพื้นที่อื่น ๆ หรือผู้สนใจ ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับศิลปะการแทงหยวก

3) เผยแพร่ E-book และสื่อวิดีโอใน Facebook Group ซึ่งผู้สนใจสามารถทำการดาวน์โหลดเพื่อศึกษาและนำไปใช้ประโยชน์ได้

4) ผู้ที่ศึกษาและนำสื่อไปใช้ประโยชน์ทำการประเมินความพึงพอใจสื่อต่าง ๆ ดังนี้

- หนังสือเล่มเล็ก หรือ E-book
- สื่อวีดิทัศน์เกี่ยวกับวิธีการเบื้องต้นในการแทงหยวก
- Facebook Group

ผลการวิจัย

การจัดการความรู้เพื่อสืบสานศิลปะการแทงหยวกสกุลช่างเพชรบุรี ได้ใช้การตีความและสร้างแก่นสาระให้เป็นองค์ความรู้ที่ได้ในขั้นสุดท้าย โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ความหมายของศิลปะการแทงหยวก

การแทงหยวก เป็นการนำเอาเปลือกหุ้มลำต้นของกล้วยที่เรียกว่า “กาบกล้วย” มาแทงฉลุ โดยการใช้มีดปลายแหลมที่คมแทงลงไปให้เกิดเป็นลวดลายต่าง ๆ ตามที่เราต้องการ แล้วจึงเอาลวดลายต่าง ๆ มาประกอบเข้าด้วยกัน จากนั้นจึงนำไปประดับตกแต่งสิ่งต่าง ๆ ให้เกิดความสวยงาม ซึ่งมักเป็นสิ่งปลูกสร้างชั่วคราวที่ใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งงานมงคลและงานอวมงคล เช่น การประดับตกแต่งเชิงตะกอน การประดับตกแต่งเบญจารัตน์ ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ประเพณีลอยกระทง

ศิลปะการแทงหยวกเป็นงานที่เสื่อมสภาพเร็ว เนื่องจากลักษณะทางกายภาพของหยวกกล้วย ทำให้มีระยะเวลาการใช้งานในเวลาอันสั้น การแทงหยวกจึงจำเป็นต้องใช้เวลาในการสร้างสรรค์งานอย่างจำกัด ซึ่งถึงแม้ว่างานแทงหยวกจะจัดว่าเป็นงานที่เสื่อมสภาพเร็ว แต่ก็สามารถสร้างชิ้นงานขึ้นมาใหม่ได้อย่างรวดเร็วเช่นกัน นี่คือลักษณะเฉพาะและจุดเด่นของงานแทงหยวกที่แตกต่างจากวัสดุอื่น ๆ จึงถือเป็นศิลปะที่น่าสนใจในการศึกษาเพื่อพัฒนาและสืบสานให้คงอยู่กับคนไทยต่อไป

2. ประวัติความเป็นมาของศิลปะการแทงหยวกสกุลช่างเพชรบุรี

ศิลปะการแทงหยวก สันนิษฐานว่าน่าจะเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เนื่องจากในยุคสมัยนั้นนิยมนำต้นกล้วยมาใช้ประโยชน์ โดยประดิษฐ์ประดิษฐ์เป็นชิ้นงานเพื่อใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ และเริ่มเข้ามาในจังหวัดเพชรบุรีประมาณสมัยอยุธยาตอนปลาย ซึ่งพัฒนาและสืบทอดต่อกันมาทั้งรูปแบบกระบวนการ และวิธีการ จนกลายเป็นศิลปะแขนงหนึ่งในสกุลช่างเพชรบุรี

จากคำบอกเล่า ศิลปะการแทงหยวกน่าจะเริ่มมีมาเกิดมาจากศึกสงครามที่มีการสูญเสียกลางสนามรบ เมื่อกษัตริย์หรือแม่ทัพนายกองออกศึกแล้วสิ้นชีพ ก็จะจัดพิธีปลงศพ ณ บริเวณสนามรบนั้น โดยการก่อสร้างเมรุอย่างเรียบง่าย หยวกกล้วยจึงถูกนำมาตัดแปลงเพื่อประกอบเชิงตะกอนเผาศพ ด้วยคุณสมบัติของต้นกล้วยที่เป็นฉนวนกันความร้อน เมื่อนำมาบังพินใจจะทำให้เปลวไฟไม่เกิดการลุกลามไปสู่ภายนอก และท่อน้ำไฟให้เผาไหม้ร่างจนเหลือเป็นเถ้าอัฐิ ต่อมาจึงมีการพัฒนาโดยการแกะฉลุเป็นลวดลายไทยอย่างวิจิตรและงดงาม

ในอดีต ศิลปะการแทงหยวกสกุลช่างเพชรบุรีจะมีการถ่ายทอดวิชาความรู้เฉพาะในหมู่ของตน ซึ่งมีส่วนร่วมของช่างแต่ละสกุลอยู่ตามวัดต่าง ๆ เช่น สกุลช่างวัดใหญ่สุวรรณาราม สกุลช่างวัดเกาะ สกุลช่างวัดพระทรง สกุลช่างวัดยาง

ช่างแทงหยวกสกุลช่างเพชรบุรีที่ถือเป็นช่างชั้นครู ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญที่เปี่ยมไปด้วยความรู้และทักษะทางด้านศิลปะการแทงหยวก ได้แก่ อาจารย์ประสม สุสุทธิ ครูเลี่ยม เครือนาค และครูหอม

วงศ์ทองดี ซึ่งทั้งหมดได้ถึงแก่กรรมไปแล้ว แต่ก็ยังคงการสืบทอดศิลปะการแทงหยวกสกุลช่างเพชรบุรีโดยรุ่นลูกรุ่นหลานมาจนถึงปัจจุบัน

3. เอกลักษณะของศิลปะการแทงหยวกสกุลช่างเพชรบุรี

ในสมัยก่อนนั้น ช่างแทงหยวกสกุลช่างเพชรบุรีมีอยู่มากมาย จนมีการกล่าวว่าใคร ๆ ก็สามารถแทงหยวกได้ เจ้าอาวาสวัดในจังหวัดเพชรบุรีจะสามารถแทงหยวกได้ทุกรูป เมื่อถึงงานศพใดก็จะมิช่างฝีมือหลายแขนงมาร่วมแรงร่วมใจกันเตรียมงาน รวมถึงช่างแทงหยวกและช่างแกะสลักเครื่องสดต่างก็ได้แสดงฝีมือประกวดประชันกันอย่างเต็มที่

ตามคำบอกเล่าของช่างแทงหยวกสกุลช่างเพชรบุรีหลาย ๆ ท่าน ต่างก็กล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า ความเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะการแทงหยวกสกุลช่างเพชรบุรี นั้นก็คือการที่ช่างแทงหยวกสามารถแทงหยวกได้โดยไม่ต้องร่างลายลงบนหยวก หรือที่เรียกกันว่า “การแทงหยวกแบบฟรีแฮนด์” ซึ่งช่างต้องผ่านการฝึกฝนการเขียนลายไทยให้คล่องเพื่อให้อาจจำลายได้อย่างแม่นยำ และพร้อมที่จะแทงฉลุ ลวดลายนั้น ๆ ลงบนหยวกได้ทันที (สุรัชย์ จุ้ยมี, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 23 เมษายน 2561)

อีกประการหนึ่งคือ เอกลักษณะของศิลปะการแทงหยวกสกุลช่างเพชรบุรีจะมีการประยุกต์ลาย โดยการเลียนแบบธรรมชาติ นำมาแทงฉลุเป็นลวดลายธรรมชาติที่มีความอ่อนช้อยงดงาม ตัวลายจะมีความเพริ้วและเรียว มีการสลับปลายที่วิจิตรพิสดารกว่าศิลปะการแทงหยวกของที่อื่น ๆ

4. ลวดลายที่ใช้ในศิลปะการแทงหยวกสกุลช่างเพชรบุรี

ลวดลายที่ใช้ในศิลปะการแทงหยวกสกุลช่างเพชรบุรีนิยมใช้ลายไทยมาแต่โบราณ ซึ่งในปัจจุบันได้มีการประยุกต์ขึ้นมาใหม่บ้าง แต่ก็ยังคงยึดหลักของลักษณะลายไทยแบบดั้งเดิมอยู่ ลวดลายที่ใช้ในการแทงหยวกแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ (ดูภาพที่ 2) ดังนี้

4.1 ลายพื้นฐาน ได้แก่ ลายพื้นหนึ่ง ลายพื้นสาม และลายพื้นห้า เป็นลายที่แทงแล้วสามารถนำมาใช้ได้ 2 ด้าน

- ลายพื้นหนึ่ง คือลายที่มีหนึ่งยอดหากเป็นพื้นขนาดเล็กจะเรียกว่า “ลายพื้นปลา” และหากเป็นพื้นขนาดใหญ่ จะเรียกว่า “ลายกลีบบัว” เป็นลวดลายเบื้องต้นที่ผู้เริ่มฝึกแทงหยวกใหม่ ๆ จะต้องฝึกฝนให้มีความชำนาญ โดยขนาดของพื้นจะต้องมีขนาดเท่ากันทุกซี่ และต้องแทงให้เป็นเส้นตรงเดียวกัน ไม่คดโค้ง

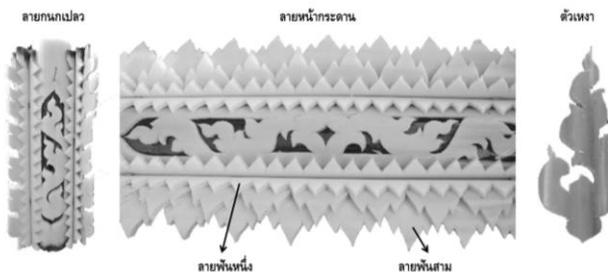
- ลายพื้นสาม คือลายที่มีสามยอด มีความกว้างประมาณ 8 เซนติเมตร และสูงประมาณ 7 เซนติเมตร

- ลายพื้นห้า คือลายที่มีห้ายอด มีขนาดใหญ่กว่าลายพื้นสามเล็กน้อย มีความกว้างประมาณ 9 เซนติเมตร และสูงประมาณ 8 เซนติเมตร

4.2 ลายหน้ากระดาน เป็นลายที่พัฒนามาจากลายพื้นฐาน โดยการแทงฉลุให้เกิดเป็นลวดลาย แล้วนำไปปิดทับบนแผ่นผนังในการประกอบหยวกให้มีสีสันต่าง ๆ ลวดลายที่ใช้ในการแทงลายหน้ากระดาน ได้แก่ ลายรักร้อย ลายลูกฟักกลุ้มปู ลายเครือเถา ลายเสารูปนก และลายเสารูปสัตว์

4.3 ลายประยุกต์ หรือลายวิจิตร เป็นลายที่พัฒนามาจากความคิดและจินตนาการของช่างแทงหยวกที่ต้องการให้เกิดความวิจิตร สวยงาม ละเอียด และอ่อนช้อย โดยมากเมื่อแทงแล้วแกะลายออก

จะสามารถใช้ได้เพียงด้านเดียว เช่น ลายกระจังราว ลายใบเทศ ลายน่องสิงห์ ลายสาหร่าย ตัวหงา เป็นต้น

ภาพที่ 2 ลวดลายที่ใช้ในศิลปะการแทงหยวก
(ที่มา : พฤกษา ดอกกุหลาบ, 2561)

5. ดันกล้วยที่ใช้ในการแทงหยวก

พันธุ์กล้วยที่ดีที่สุดในการใช้แทงหยวก คือ กล้วยตานีที่ยังไม่ออกเครือ ด้วยคุณสมบัติของกล้วยตานีที่รวงฝักด้านในกาบกล้วยค่อนข้างถี่กว่ากล้วยพันธุ์อื่น ๆ ทำให้หยวกกล้วยมีความชุ่มน้ำ ส่งผลให้ผิวของกาบกล้วยตานีมีความคงทน สวยงาม ไม่เปราะบาง หรือแตกง่าย ไม่เน่าเปื่อย แต่จะเหี่ยวแห้งไปตามกาลเวลา ลักษณะพิเศษของกล้วยตานีอีกประการหนึ่งคือ เนื้อผิวหยวกมีสีขาวนวลสวย และมีเส้นใยที่สามารถมองเห็นเป็นแนวได้ ดันกล้วยที่จะนำมาใช้ในการแทงหยวก ควรเลี้ยงให้ลำต้นมีความสูงตั้งแต่ 3 เมตรขึ้นไป และมีเส้นผ่านศูนย์กลางของโคนต้นประมาณ 20 เซนติเมตร จึงจะเหมาะกับการฉลุลายได้ดี

ในการดำเนินการตัดต้นกล้วยนั้นจะต้องมีการทำพิธีขอขมาต้นกล้วยเสียก่อน ซึ่งช่างแทงหยวกจะทำพิธีขอขมาโดยใช้ใบตองห่อเศษเงินที่มีอยู่ในกระเป่า จากนั้นจึงกล่าวบทสวดขอขมา แล้วชุกเงินไว้บริเวณโคนต้นกล้วย (วิริยะ สุสุทธิ, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 9 เมษายน 2561) การตัดต้นกล้วยจะตัดในทิศทางที่ให้ต้นเอนล้มใส่คนตัด เพื่อมิให้ต้นกล้วยนั้นหล่นลงพื้น จากนั้นจึงตัดปลายต้นกล้วยออกเพื่อไม่ให้ต้นกล้วยงอ โดยจะตัดต้นกล้วยในแนวทแยงเพื่อให้ต้นกล้วยนั้นได้แทงหน่อต่อไป และเว้นระยะการตัดจากโคนต้นประมาณ 1 คืบ เมื่อได้ต้นกล้วยตามที่ต้องการแล้วจึงนำมาตัดหัวตัดท้ายออก จากนั้นทำการลอกกาบออกทีละชั้นด้วยความระมัดระวัง โดยใช้นิ้วมือสอดเข้าไปในกาบกล้วย แล้วค่อย ๆ ดันมือไปพร้อม ๆ กันทั้งสองข้าง ลอกไปจนเกือบถึงชั้นในสุด แล้วทำการคัดแยกขนาดของกาบไว้เป็นกลุ่ม ๆ เพื่อเตรียมใช้ในการแทงหยวก

กาบกล้วยที่จะนำไปแทงหยวกนั้น ประกอบด้วย กาบเปลือก กาบเขียว กาบเขียวที่ค่อนข้างไปทางขาว และแกนหยวก ซึ่งส่วนที่ใช้ในการแทงหยวกจริง ๆ นั้น ควรเป็นกาบเขียวที่ค่อนข้างไปทางขาว เนื่องจากเป็นกาบที่มีความสมบูรณ์ มีน้ำหล่อเลี้ยงภายในรวงฝัก ทำให้ชุ่มฉ่ำอยู่ตลอดเวลา

6. วัสดุและอุปกรณ์ที่ใช้ในการแทงหยวก

การสร้างสรรคศิลปะการแทงหยวกโดยมากจะใช้วัสดุและอุปกรณ์ที่หาได้ง่าย มีใช้ตามพื้นบ้านทั่วไป ได้แก่

6.1 หยวกกกล้วย ที่ได้ทำการลอกกาบ คัดแยกขนาดของกาบกล้วย และเช็ดผิวทำความสะอาดเรียบร้อยแล้ว

6.2 กระดาษสี ใช้สำหรับประกอบงานแหงหยว เพื่อเน้นลวดลายที่ได้ฉลุลงบนหยวให้มีสีสันสวยสดดงม ซึ่งนิยมใช้กระดาษอังกฤษสีมันวาวคล้ายกระดาษตะกั่ว ที่มีคุณสมบัติสำคัญคือ เมื่อถูกน้ำแล้วไม่ ยับย่น สีไม่ลอก เนื่องจากเมื่อแหงหยวเสร็จแล้วต้องมีการพ่นน้ำอยู่เสมอ

6.3 มิตแหงหยว เป็นมิตปลายแหลมที่มีคมทั้งสองด้าน เพื่อให้สามารถแหงลวดลายในลักษณะเดินหน้าถอยหลังได้อย่างสะดวก ทำมาจากเหล็กกลานนาฬิกา หรือใบเลื่อยโลหะ นำมาเจียรและลับให้คม ใบมิตมีขนาดความกว้างประมาณ 5 มิลลิเมตร มีความยาวประมาณ 3-3 นิ้วครึ่ง หรือแตกต่างกันไปตามความต้องการและความถนัดของช่างแต่ละคน

6.4 หินลับมิต ใช้สำหรับลับมิตแหงหยว เนื่องจากเมื่อมีการใช้งานนาน ๆ จะทำให้มิตแหงหยวท้นหมดคม ระหว่างใช้งานจึงต้องหมั่นลับมิตให้คมอยู่เสมอ เมื่อมิตมีความคมก็จะทำให้ลวดลายบนหยวมีความคมชัดสวยงาม

6.5 ดอก ใช้สำหรับประกอบหยวเข้าเป็นลายชุด โดยใช้ดอกรัดตรึงหยวที่แหงแล้วแต่ละชิ้นให้เป็นส่วนเดียวกัน ดอกที่ใช้สำหรับงานศิลปะการแหงหยวนิยมทำจากไม้ไผ่ โดยมีความกว้างประมาณ 1-1.5 เซนติเมตร และยาวประมาณ 60 เซนติเมตร ซึ่งปลายดอกทั้งสองข้างจะมีความเรียวแหลม และคม เพื่อให้สามารถเจาะเข้าไปในเนื้อหยวได้ง่าย

6.6 ไม้เสียบ ใช้สำหรับปักยึด หรือช่วยเสริมความแข็งแรงจากการประกอบหยวด้วยดอกอีกที

6.7 มิตบาง หรือมิตทำคร้ว ใช้สำหรับตกแต่งกาบกล้วย หรือตัดหยวกล้วยให้ได้ขนาดตามที่ต้องการ โดยเฉพาะเมื่อนำลายมาประกอบเป็นลายชุด และในช่วงที่ต้องตัดต่อเพื่อนำลายชุดไปประดับตกแต่งสถานที่ต่าง ๆ

7. พิธีไหว้ครูก่อนการแหงหยว

ก่อนจะเริ่มทำการแหงหยว ช่างแหงหยวจะต้องไหว้ครูเพื่อระลึกถึงพระคุณของครูบาอาจารย์ที่ให้ความรู้เหมือนกับช่างศิลปะแขนงอื่น ๆ ซึ่งเครื่องไหว้ที่ใช้ในพิธีไหว้ครูก่อนการแหงหยวจะประกอบด้วย ดอกไม้ ธูปเทียน น้ำ เหล้า บุหรี่ อุปกรณ์เครื่องมือต่าง ๆ ที่ใช้ และแผ่นหยวที่แหงเป็นลายแล้วสำหรับไหว้ครู เครื่องไหว้ทั้งหมดจะนำมาใส่ในภาตรวมกันแล้วตั้งไว้บนโต๊ะใกล้ ๆ บริเวณที่ทำการแหงหยว (ดูภาพที่ 3) ซึ่งช่างทุกคนต้องไหว้ครูและเครื่องมือก่อนทำงาน (วิริยะ สุสุทธิ, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 10 พฤษภาคม 2561) โดยว่าตามบทสวด ดังนี้

(ตั้งนะโม 3 จบ) “ลูกขอไหว้คุณครูผู้ประสาทวิชาให้แก่ตัวลูก ลูกของไหว้พระอินทร์ พระพรหม พระยม พระกาฬ พระจตุโลกบาลทั้งสี่ พระภูมิเจ้าที่ พระธรรณี พระแม่คงคา แม่พระพาย สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลโลก พระวิษณุกรรม ท้าวเวสสุวรรณ ครูพักลักจำ ครูแนะครูนำ ครูสั่งครูสอน ที่ได้ประสาทพรให้แก่ลูกมา พุทังประสิทธิเม สังฆังประสิทธิเม” (กราบ 3 ครั้ง)

ภาพที่ 3 เครื่องมือในพิธีไหว้ครูก่อนการแทงหยวก
(ที่มา : พฤกษา ดอกกุหลาบ, 2561)

8. ขั้นตอนกระบวนการแทงหยวก

กระบวนการขั้นตอนในการแทงหยวก โดยทั่วไปจะแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

8.1 การเตรียมหยวกกล้วย หลังจากทำพิธีไหว้ครูเรียบร้อยแล้ว ทำการตัดท่อนต้นกล้วยตามความยาวที่ต้องการ ลอกกาบออกเป็นชั้น ๆ โดยระวังมิให้กาบกล้วยแตกหรือชำ จากนั้นทำการคัดแยกกาบที่มีความยาวและสีใกล้เคียงกันไว้เป็นกลุ่ม ๆ

8.2 การแทงหยวก นำกาบกล้วยที่ได้คัดแยกไว้มาทำการแทงฉลุเป็นลวดลายต่าง ๆ โดยใช้ปลายคมมีดแทงเข้าไปในเนื้อหยวกกล้วย ซึ่งส่วนมากช่างจะนำกาบมาซ้อนกัน 2-3 ชั้น แล้วแทงเป็นลายพื้นฐานอย่างลายพั่นหนึ่ง ลายพั่นสาม ลายพั่นห้า เพื่อความรวดเร็ว แต่จะไม่นิยมใช้วิธีนี้ในการแทงลายหน้ากระดาน ลายเสา หรือลายประยุกต์อื่น ๆ

8.3 การประกอบเป็นลายชุด เมื่อได้หยวกที่มีการแทงฉลุลวดลายต่าง ๆ แล้ว ช่างจะนำกระดาษอังกฤษสีแฉวาวไปชุบน้ำแล้วนำมาติดกับหยวกอีกชั้น ใช้มือลูบให้กระดาษแนบติดสนิทกับความโค้งของหยวก จากนั้นนำหยวกอีกชั้นที่แทงลวดลายเว้นพื้นหลังเรียบร้อยแล้วมาวางประกอบ โดยกดให้หยวกทั้ง 2 ชั้นเข้ากันได้สนิท เมื่อได้กำหนดลวดลายที่จะนำมาเข้าชุดกันแล้ว จึงเลือกลายมาจัดวางให้เหลื่อมกัน หากวางได้รูปแบบแล้วจึงจะใช้ดอกแทงเข้าไปในเนื้อหยวก จากด้านหนึ่งทะลุออกไปอีกด้านหนึ่ง ซึ่งขณะแทงดอกต้องใช้มือจับหยวกกล้วยทั้งหมดให้แน่น ไม่ให้ขยับเขยื้อน (ดูภาพที่ 4) จากนั้นยกชุดลายคว่ำเพื่อใช้ปลายดอกสอดรัดกลับมาด้านหลัง มัดขึ้นลายให้ครบทุกส่วนตามความยาวของชุดลาย เมื่อครบทุกส่วนเรียบร้อยแล้วให้มัดเส้นตอกโดยการหมุนบิดเส้นตอกให้แน่นทั้งสองด้าน จากนั้นจึงตัดส่วนเกินของปลายหยวกที่วางซ้อนกันออก เพื่อให้เรียบร้อยและสะดวกต่อการนำไปติดตั้ง แล้วทำการแกะพื้นหลังของลวดลายออก จะปรากฏสีสันของกระดาษอังกฤษที่ชัดเจนและสวยงาม พร้อมทั้งจะนำไปประดับตามส่วนประกอบต่าง ๆ

ภาพที่ 4 การประกอบหยวกเป็นลายชุด
(ที่มา : พฤษชา ดอกกุหลาบ, 2561)

8.4 การประดับ เมื่อมีการประกอบหยวกเป็นลายชุดต่าง ๆ แล้วจึงนำมาติดตั้งเข้ากับโครงหรือฐานที่ใช้ในงานพิธี โดยใช้ตะปูเป็นวัสดุในการตอกยึดชุดหยวกกล้วยให้ติดอยู่กับฐาน

8.5 การตกแต่งด้วยเครื่องสด เช่น พุ่มดอกไม้ หรือดอกไม้ที่ร้อยเป็นม่านรัก และการแกะสลักผักผลไม้ ที่เรียกว่า “การแทงหยวกประกอบเครื่องสด”

9. เทคนิควิธีการที่สำคัญในการแทงหยวก

การแทงหยวกเป็นงานที่ต้องอาศัยความชำนาญและสมาธิอย่างสูง ช่างแทงหยวกต้องเป็นช่างที่มีฝีมือ เพราะจะไม่มีกรวดลวดลายหรือร่างภาพลงบนหยวกก่อน ช่างจึงจำเป็นต้องจดจำแบบแผนของลายที่จะฉลุลงไปบนหยวกได้อย่างแม่นยำ สิ่งที่ควรคำนึงถึงอีกอย่างหนึ่งคือ วิธีการจับมีด การลงมีดนั้นจะต้องให้มีดตั้งฉากกับหน้าตัดของหยวก (ดูภาพที่ 5) จึงจะทำให้รอยตัดตั้งฉากสวยงาม (สงกรานต์ สุสุทธิ, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 23 เมษายน 2561)

ภาพที่ 5 การลงมีดให้ตั้งฉากกับหน้าตัดของหยวก
(ที่มา : พฤษชา ดอกกุหลาบ, 2561)

10. เส้นทางสู่การเป็นผู้สืบสานศิลปะการแทงหยวก

สิ่งที่เป็นเสน่ห์และเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะการแทงหยวก นั่นก็คือ ความงดงามที่เป็นธรรมชาติจากสีของหยวกกล้วยที่ขาวสะอาด และลวดลายไทยที่แฝงอยู่บนชิ้นงาน ที่ช่วยส่งเสริมให้งานแทงหยวกมีความงดงามอ่อนช้อยอย่างลงตัว เป็นภูมิปัญญาของช่างไทยที่ไม่มีชาติใดเหมือน จึงควรส่งเสริมให้เยาวชนไทยได้รับการถ่ายทอดความรู้เพื่อสืบสานและอนุรักษ์ศิลปะการแทงหยวกให้มั่นคงสืบไป ซึ่งผู้ที่จะมาทำศิลปะการแทงหยวกได้นั้น ควรเป็นผู้ที่มีใจรักในความเป็นไทย สนใจในศิลปะลวดลายไทย มีความอดทนและเพียรพยายามในการฝึกฝน เริ่มตั้งแต่การเรียนรู้เรื่องการเขียนลายจนกระทั่งได้ฝึกแทงฉลุ จะต้องมีการหมั่นฝึกซ้อมในเรื่องของจังหวะ ความห่างช่องไฟของลายแทง และต้องเป็นคนที่ช่างสังเกต หมั่นเข้าไปคลุกคลีกับช่างแทงหยวกเพื่อสังเกต จดจำ แล้วนำมาฝึกฝนจนเกิดความชำนาญ ดังคำกล่าวที่ว่า “ความชำนาญ มักจะเกิดกับผู้ที่หมั่นฝึกฝน” (สุพจน์ วงศ์ทองดี, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 24 เมษายน 2561)

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้เพื่อสืบสานศิลปะการแทงหยวกสกุลช่างเพชรบุรี สามารถสรุปและอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

ผลจากการออกแบบกระบวนการจัดการความรู้ศิลปะการแทงหยวกสกุลช่างเพชรบุรี ได้รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อสืบสานศิลปะการแทงหยวกสกุลช่างเมืองเพชรบุรี ประกอบด้วยกิจกรรมการจัดการความรู้ 7 ขั้นตอน ได้แก่ 1) สกัดขุมความรู้ 2) สร้างสมุดบันทึกขุมความรู้ 3) เทคนิคถ่ายทอดต่อยอดขุมความรู้ 4) ร้อยเรียงเรื่องราวแก่นความรู้ 5) กลั่นกรองสู่ขุมความรู้ที่แท้จริง 6) จัดการสื่อสารขุมความรู้ และ 7) สืบสานพลังขุมความรู้

ผลจากการจัดการความรู้เพื่อสืบสานศิลปะการแทงหยวกสกุลช่างเพชรบุรี ที่ได้สาระให้เป็นองค์ความรู้ที่ในขั้นสุดท้าย ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดตั้งกลุ่มชุมชนการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะการแทงหยวกใน Facebook Group ชื่อ “ศิลปะการแทงหยวกสกุลช่างเพชรบุรี” เพื่อเป็นชุมชนในการเรียนรู้ ที่เป็นแหล่งจัดเก็บความรู้ แบ่งปันและแลกเปลี่ยนเรื่องราว เพื่อการสืบสานศิลปะการแทงหยวก ทั้งที่เป็นของสกุลช่างเพชรบุรี และศิลปะการแทงหยวกของจังหวัดอื่น ๆ โดยได้มีการเผยแพร่หนังสือเล่มเล็ก และภาพกิจกรรมต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยดำเนินการในโครงการจัดการความรู้ ดังปรากฏรายละเอียดในต้นแบบชิ้นงาน จากนั้นผู้วิจัยได้นำวิดีโอทัศน์และหนังสือเล่มเล็ก “ทัศนสาระ : ศิลปะการแทงหยวกสกุลช่างเพชรบุรี” ไปให้ผู้เชี่ยวชาญและผู้ใช้สื่อประเมินชิ้นงาน ซึ่งมีผลการประเมินจากการสัมภาษณ์ว่า วิดีทัศน์และหนังสือเล่มเล็กมีรายละเอียดสอดคล้องกับการเรียนรู้ การนำเสนอเนื้อหาในวิดีโอทัศน์และรูปเล่มของหนังสือเล่มเล็กมีความน่าสนใจ ขั้นตอนการนำเสนอไม่เกิดความน่าเบื่อ เป็นเอกสารที่ไว้ให้คนที่จะศึกษาเรื่องศิลปะการแทงหยวกที่ดีเล่มหนึ่ง นอกจากนี้ ผลงานที่เป็นภาพถ่ายมีความคมชัดสวยงาม รวมไปถึงสีสันของตัวเล่ม และเนื้อหามีความเข้าใจง่าย กะทัดรัดได้ใจความ นับว่าเป็นหนังสือเล่มหนึ่งที่น่าสนใจแล้วก็อยากอ่านซ้ำอีกครั้ง และส่วนที่เหลือจริง ๆ คือการได้ฝึกทำตามงาน และการพูดคุยกับช่างแทงหยวกจริง ๆ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากการดำเนินการวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้เพื่อสืบสานศิลปะการแทงหยวกสกุลช่างเพชรบุรี มีข้อเสนอแนะจากการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาไทย มักมีรายละเอียดที่สำคัญต่าง ๆ มากมาย ในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจึงควรมีผู้ดำเนินการมากกว่า 1 คน ที่จัดตั้งเป็นทีมงานคอยทำหน้าที่ต่างๆ เช่น การจดบันทึก การบันทึกภาพ การบันทึกวิดีโอ

2. การจัดการความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาไทย คือ วิธีนำความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวคน (tacit knowledge) ออกมาเป็นความรู้ที่ชัดเจน (explicit knowledge) เพื่อรวบรวมและจัดการกับข้อมูล ซึ่งจากการดำเนินการติดต่อเพื่อทำการสัมภาษณ์ พบว่ามีบางท่านไม่มั่นใจที่จะให้ความรู้ คิดว่าตนเองไม่มีความรู้ ความชำนาญ แต่เมื่อทำการสัมภาษณ์จริง ๆ พบว่าสามารถถ่ายทอดความรู้ได้ดี โดยไม่เคยผ่านการให้สัมภาษณ์ข้อมูลใด ๆ มาก่อน ทำให้ผู้วิจัยแน่ใจได้ว่า องค์ความรู้ไม่จำเป็นต้องอยู่กับผู้ที่มีความรู้ หรือผู้ที่มีตำแหน่งหน้าที่การงานเสมอไป ในการเก็บรวบรวมองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาไทยจึงควรใช้ความสามารถในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้คนที่มิได้มีลักษณะที่หลากหลาย เพื่อให้ได้มุมมองของข้อมูลความรู้ที่แตกต่างกันไป มิใช่การเก็บข้อมูลจากผู้ที่เคยได้ให้การสัมภาษณ์บ่อย ๆ แต่เพียงกลุ่มเดียว

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2553). **งานช่างพื้นถิ่น**. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- ชูศักดิ์ ไทพานิชย์. (2555). **ศิลปะการแทงหยวก**. กรุงเทพฯ: วาดศิลป์.
- ปาริชาติ คุณปลื้ม และรัตยา ไสวรรณปรีชา. (2559). การจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น.
วารสารวิชาการศรีปทุม ชลบุรี, 12(6), หน้า 89-97.
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี. (2552). **เพชรบุรีเมืองงาม งามงานสกุลช่างเมืองเพชร**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: เอ็นทีเอส พรินท์ติ้ง.
- สุวรรณ เจริญเสาวภาคย์ (2548). **การจัดการความรู้**. กรุงเทพฯ: โครงการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.).
- สุวิทย์ วงษ์บุญมาก. (2557). **การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย
อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร**. กำแพงเพชร: มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.
- เอกชัย พุ่มดวง. (2551). การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการเรียนรู้
ในชุมชน. **วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์**, 16(2), หน้า 94-104.